

RESSENYA A GRIFOLL, ISABEL, JULIÁN ACEBRÓN, FLOCEL SABATÉ (EDS.) (2014): *CARTOGRAFIES DE L'ÀNIMA. IDENTITAT, MEMÒRIA I ESCRIPTURA*, LLEIDA, PAGÈS EDITORS, 2014, 248 PÀGS. ISBN:978-84-9975-517-5; I ACEBRÓN, JULIÁN, ISABEL GRIFOLI, FLOCEL SABATÉ (EDS.) (2015): *LA CONSTRUCCIÓ D'IDENTITATS IMAGINADES. LITERATURA MEDIEVAL I IDEOLOGIA*, LLEIDA, PAGÈS EDITORS, 2015, 320 PÀGS. ISBN:978-84-9975-704-9

REVIEW TO GRIFOLI, ISABEL, JULIÁN ACEBRÓN, FLOCEL SABATÉ (EDS.) (2014): *CARTOGRAFIES DE L'ÀNIMA. IDENTITAT, MEMÒRIA I ESCRIPTURA*, LLEIDA, PAGÈS EDITORS, 2014, 248 PÀGS. ISBN:978-84-9975-517-5; AND ACEBRÓN, JULIÁN, ISABEL GRIFOLI, FLOCEL SABATÉ (EDS.) (2015): *LA CONSTRUCCIÓ D'IDENTITATS IMAGINADES. LITERATURA MEDIEVAL I IDEOLOGIA*, LLEIDA, PAGÈS EDITORS, 2015, 320 PÀGS. ISBN:978-84-9975-704-9

VICENT MARTINES
martines@ua.es

Universitat d'Alacant - RABLB

La identitat, la dels pobles, la dels espais closos o oberts, la de la ruralia o la del medi urbà, la dels imperis o la dels que volen esdevenir imperis, la dels personatges reals –que no sempre tenen per què coincidir amb la de les persones de carns i ossos–, la dels personatges literaris, que per a la ment dels lectors poden arribar a ser tan feaents com els gegants que eren molins del Quixot, o com el rei Artús engabiati que apareixia en una representació a la cort bizantina en el *Tirant lo Blanch* i el cap de l'Imperi Grec encara gosava preguntar qui era aquell personatge i a qui o què representava....

SCRIPTA, *Revista internacional de literatura i cultura medieval i moderna*, núm. 8 / desembre 2016 / pp. 4361-370
ISSN: 2340 - 4841 doi:10.7203/SCRIPTA.8.9397

Les identitats, plurals, i les singulars, allò, en definitiva, que parteix del jo i que tant aprofita per definir la col·lectivitat, quasi un oxímoron: del jo singular al jo col·lectiu, al nosaltres, tots. Hi ha tot un complex nus d'imatges identitàries que ens fan sentir que som idèntics en moltes coses entre nosaltres, i, alhora, ens dissemblen i ens fan diversos respecte als diferents, als altres. Hi ha un joc de metàfores, anàfores i metonímies –parts pel tot i tot per les parts–, que ens fan bastir un discurs identitàri, conscientment o sovint inconscientment ja assumit com a propi i natural, com si formés part de l'ADN propi de cadascú i del genoma col·lectiu. Hi ha també un discurs literari molt ric, molt estimulants, i ja des de l'origen mateix de la literatura occidental, amb les obres homèriques. La guerra de Tròia va ser de deveres, segons les restes arqueològiques de les diverses Tròies que hi ha estratigràficament superposades. Els personatges, les trames i subtrames establertes entre ells eren fruit de la mimesi de qui fóra Homer. Aquil·les volia viure en l'eternitat en el relat de les seues proeses, esdevenir personatge –ja era personatge literari en la *Il·líada*– i ser espill en què altres es mirassen. Alexandre el Gran va posar la seua persona i els recursos del seu exèrcit i regne al servei de la seua vocació per emular (i superar) Aquil·les. Els personatges inspiren les persones. D'altra banda, les obres homèriques, van contribuir crucialment a la constitució de la noció de l'Hèl·lade, de la unió d'esperit o de poble dels grecs. El mateix van fer grans obres medievals. En definitiva, la realitat, la història, determina la literatura i aquesta, alhora, determina amb la seua mimesi la realitat. Hi ha un sistema d'imatges que contribueixen eficaçment a la construcció, deliberada i conscient en molts casos, a la construcció de la identitat pròpia i de la dels altres, bé sia al si de l'esfera particular, de la pròpia memòria i de la pròpia identitat, bé sia de les de tot un poble. En definitiva, ens situem en la base i en el cos de les ideologies, que tant i tan intensament –i sovint amb tensions– han fet moure el món.

D'aquestes qüestions tant importants, per estratègiques atés que afecten a la identitat de tot un poble –de cada poble– i també a la identitat de la pròpia persona, tracten aquests dos llibres. Tan importants són aquestes qüestions que se situen en les arrels, el tronc, els cimals, branques i fulles, i fins i tot, en els fruits dels processos de construcció nacional dels pobles i han estat en la clau de volta que ha inspirat moltes de les millors obres de la literatura de tots els temps. A més, són qüestions de les quals podem ben dir que tenen un aspecte duratiu, no mai perfectiu, la qual cosa no deixa de ser una aporia perquè tots els pobles creuen, a la fi, tenir construïda la seua identitat, perfecta i resolta, impertèrrita quasi des del trenc d'alba de la Història mateixa. Guerres, conflictes, passions, tensions i intencions no sempre lloables s'han deslliurat al voltant de la identitat (les identitats) nacional, per (re)aferrar-la o, els altres, per negar(-nos)-la; alhora, no podem dir tampoc que la construcció de les identitats personals haja estat sempre un camí de roses.

Sobre totes aquestes qüestions, i encara més, i més interessants, tracten aquests dos llibres. Són fets, en tots els dos casos, en el marc del prestigiós Grup de Recerca Consolidat en Estudis Medievals Espai, Poder i Cultura (Universitat de Lleida) al si de la Generalitat de Catalunya, de l'AGAUR, ajuts de «la Caixa» i de sengles projectes de recerca del Ministerio de Economía y Competitividad o de l'abans anomenat Ministerio de Ciencia e Innovación. Això encara mostra més l'alta vàlua

Ressenya a I. Grifoll, J. Acebrón & F. Sabaté (eds.), *Cartografies de l'ànima*, Lleida, 2014; i J. Acebrón, I. Grifoll & F. Sabaté (eds.), *La Construcció d'identitats imaginades*, Lleida, 2015

dels contextos de R+D+i en què s'han generat aquests llibres. Així, més en concret, quant al llibre de Grifoll, Acebrón & Sabaté (Eds.) (2014): figura el projecte de recerca HAR2009-08598 i encara l'Ayuda Complementaria FFI2010-12260-E, a més d'ajuts de la Universitat de Lleida i de la Caixa; quant al llibre d'Acebrón, Grifoll i Sabaté (eds.) (2015): figura el projecte de recerca HAR-2012-31484 i encara l'Ayuda Complementaria FFI2011-15215-E, a més d'ajuts de la Universitat de Lleida, de la Caixa i del Dept de Filologia Clàssica, Francesa i Hispànica de la mateixa Universitat. Aconseguir aquest caramull d'ajuts d'institucions d'administracions diverses és un gran èxit, *per se*, i més en els temps que corren, en què totes les administracions dediquen flacs recursos a la recerca. A més, aquest pomell d'institucions és també coherent amb la interdisciplinarietat de la recerca desenvolupada. Veiem, ja només en els curadors dels dos llibres una Trinitat d'àrees de coneixement (Història Medieval, Filologia Catalana i Filologia Hispànica); són com aquells tres cordells que deia el gran poeta valencià Ausiàs March que era la seua poesia. Aquests tres grans cordells trenen una corda ferma d'interdisciplinarietat –no només multidisciplinarietat!– i ofereixen una prova més de com de beneficiós és per tothom i per al coneixement en general no practicar exclusivismes ni l'exclusió: ampliar la perspectiva és bo, com és bo que la Filologia Catalana atenga als objectes d'estudi de la Hispànica (i de la Romànica en general) i coopere estructuralment amb especialistes d'Hispaniques, i a l'inrevés; i és bo que els filòlegs atenguem a objectes d'estudi d'Història (en aquest cas Medieval) i cooperem amb els historiadors, i a l'inrevés. No fer-ho no deixa de tenir un punt superbiós, creure que hom ho pot fer tot sol..., quan sabem que és amb tots que (potser) ho podem fer tot. De fet, ni Aquil·les –personatge literari ja citat adés com a model a seguir per altres grans personatges històrics– podia combatre bé del tot en la guerra de Troia sense l'ajut dels Mirmidons.

El llibre Grifoll, Acebrón & Sabaté (eds.) (2014) ens presenta 14 articles, escrits en 5 llengües (anglès, 3; català, 2 + introducció; espanyol, 4; francès, 1; italià, 2) per especialistes que són referència en els temes que tracten. Entre tots, i de la mà d'una extensa, ben ponderada i docta introducció (en català) de Grifoll, tracen les cartografies de les relacions, complexes, entre identitat, memòria i escriptura, tant de ficció, com la no tan estrictament ficcional però no menys mimètica.

En el primer capítol del llibre, Francesco Santi ens aclareix allò del títol bellíssim del llibre, arran de l'anàlisi entre la cartografia de l'ànima i la de Déu en la teologia trinitària de Riccardo di Sant Vittore amb un capítol en què conclou que aquest teòleg va obrir «la strada ad una teologia narrativa: i grafici che ricaviamo dalla sua teologia rappresentano il movimento che coinvolge la vita della persona, che per essere narrata ha bisogno della poesia» (p. 40). De fet, és a la base del que veurem que pren forma escrita en l'obra de Dante: «E in Dante il progetto di Riccardo troverà la sua realizzazione esemplare».

La literatura, l'escriptura literària, d'art, al servei de les idees, és essencial, encara que això produeix qualche paradoxa. En aquest sentit Oriol Catalán estudia la paradoxa de l'alfabetització a la Catalunya medieval –que podria ser estesa en la seua perspectiva a un àmbit més general del domini lingüístic català de la Corona d'Aragó i no quedar tan constreta a la Catalunya estricta. Se centra en

Ressenya a I. Grifoll, J. Acebrón & F. Sabaté (eds.), *Cartografies de l'ànima*, Lleida, 2014; i J. Acebrón, I. Grifoll & F. Sabaté (eds.), *La Construcció d'identitats imaginades*, Lleida, 2015

la importància de l'escriptura en el cristianisme, fonamentat sobre les Escriptures, i, allora i tanmateix, amb els controls ferrenys imposats per l'Església a la lectura i escriptura de textos religiosos en llengua materna a Catalunya en els segles XIV i XV. Conclou que els textos religiosos d'aqueixos segles «muestran el inicio de una contradicción entre los objetivos de la Iglesia y el miedo a perder el control sobre el discurso religioso» (p. 48) i això «condicionó de forma importante la alfabetización del país» (p. 48).

Malgrat aqueixes paradoxes i tensions, generals arreu, es produeix el desenvolupament de la novel·la medieval. Sobre això raona encertadament també Carlos García Gual, i, en concret sobre el «cambio de perspectivas literarias» (p. 58) que determina «la relación con el nuevo público de lectores, que incluye a las lectores refinadas cortesas y con afán romántico, como su elemento, si no mayoritario, sí más característico. La novela gana en atractivo personal, en moderna seducción» (p. 58).

Establert el medi social i tipològic literari en què es desplega la novel·la medieval i les relacions entre la mimesi narrativa, la identitat del públic i les seues veus, en el llibre que ressenyem se'ns ofereix una concreció valuosa per part de Josep Pujol quant a les veus elegíacques d'arrel ovidiana –les fonts ovidianes– del «mejor libro del mundo» –segons Cervantes–, *Tirant lo Blanch*, de Joanot Martorell.

Una altra concreció quant a l'estudi de fonts clàssiques d'un autor nostrat, ara Bernat Metge, ens l'ofereix Lluís Cabré. Diu Cabré que «parteix de la convicció que l'ànima literària d'un escriptor es troba en les seves lectures» (p. 85). Es refereix a «les lectures que han estat determinants, que l'han ajudat a establir un gust i que, en definitiva, l'han conformat com a escriptor» (p. 85). És un plantejament d'interès quant a la matèria col·lectiva del llibre que ressenyem. En definitiva, la identitat del jo literari, del de l'autor, es fonamenta sobre les identitats pròpies de cada autor que li ha resultat determinant, de les seues fonts de deveres. De la pluralitat –diem nosaltres– que és la miríade de fonts que fa servir un autor, es basteix el seu jo singular. Cabré se centra en la influència del *Secretum* de Petrarca en Metge. Cabré és un bon coneixedor de Metge, no de bades n'ha fet diversos estudis, n'ha editat el *Llibre de Fortuna e Prudència*, i cita bona part de la bibliografia al respecte de Metge. Tot i això, no cita –encara que creiem que les deu conèixer a bastança– cap dels estudis que han estat essencials i pioners en la detecció i estudi de fonts clàssiques en Metge com són els de Júlia Butinyà. No cita tampoc l'edició a cura de Butinyà (Metge, 2007) del llibre cabdal de Metge, *Lo Somni*, aparegut en una edició bilingüe (original català en edició crítica, de fet la primera entre les que se n'han fetes que pròpiament ho és, acarat amb la traducció a l'espanyol), ni l'edició de *Lo Somni* a cura d'Antonio Cortijo (Metge, 2013a) que reproduïx l'edició crítica –la de Butinyà– i en fa nova traducció a l'espanyol i a l'anglès, amb un ben encertat estudi i notes que aporten molt a la qüestió. Cabré no cita tampoc l'edició a cura de Ricardo Da Costa (Metge, 2015) –encara que aquest no el degué poder consultar Cabré per mor de raons objectives de cronologia–, que torna a incorporar la de Butinyà i amb traducció al portuguès, amb una nova introducció i notes, que aporta també coses a la matèria. No cita tampoc l'edició crítica del *Llibre de Fortuna e Prudència* a cura de Miquel Marco

(Metge, 2010), fonamentada sobre la que va ser la Tesi Doctoral de Marco mateix –la primera edició crítica d'aquesta obra–, ni l'edició trilingüe que en va estar a cura de Cortijo i Vicent Martines (Metge, 2013b), que incorporen l'edició de Marco i l'acaren a sengles traduccions a l'anglès i a l'espanyol, amb nova introducció i notes. És clar que cada investigador pot usar com a fonts –o eines– principals dels estudis que realitza la bibliografia que li sembla més senzilla d'haure o que conega més. Per dir-ho amb paraules ja citades de Cabré mateix, cada investigador pot fer servir les fonts (la bibliografia) que més identifique com a ànima seua. I és del tot lògic que a aqueixa bibliografia «anímica» li dedique les cites més significatives. No és encertat, però, obviar –no creiem que no conega els títols indicats atès han estat publicats tots en prestigioses i ben difoses editorials– i no citar altra bibliografia que objectivament aporta coses d'interés al tema. Si l'investigador considera que aqueixos estudis o edicions no aporten coses d'interés o les considera desencertades, caldria donar-ne les referències i dir que no s'hi està d'acord i per què. Això seria, a més, un valor afegit a la pruija professional que sabem que té aquest investigador. Tenim present que hi ha títols entre els indicats que no cita Cabré que no havien estat publicats encara quan va dictar la conferència en la reunió científica de l'estiu de 2011 (celebrada del 30 de juny a 1 de juliol) a què remet ell mateix en el començament del capítol (p. 85). També és cert, però, que ja n'hi havia que estava publicada i no cita, i que després, durant el temps transcorregut entre la conferència i la data de publicació del volum ressenyat (agost de 2014) i durant la fase de correcció de proves, hi ha hagut temps i ocasió per consignar-hi, almenys, mínimes referències a aqueixa bibliografia no citada per l'autor d'aquest article –alguna d'aqueixes referències, per cert, va estar ressenyada per Cabré mateix en una altra revista acadèmica (Cabré 2014).

En Petrarca incideix també el capítol següent, a càrrec de Paola Vecchi. De fet, se centra en el jo de Petrarca mateix i el seu «doble» en el *Canzoniere*; entès el «doble» com el reflex del poeta expressat en l'espill, com a element de desdoblament del jo. Vecchi assevera al començament: «L'Io è l'onnipervasivo Soggetto del Canzoniere» (p. 95). Després atén a l'espill perquè «Fra gli strumenti o le occasioni dello sdoppiamento visivo del Canzoniere [...] vi è lo specchio, presenza ricorrente dell'opera di Petrarca [...] e strumento cruciale del rispecchiamento dell'Io» (p. 98). Després d'una anàlisi ben encertada de la matèria, conclou que «Se la grande intuizione di Petrarca è quella di narrare l'Io percependolo frammentario negli occhi di sé e dell'altro, in questo senso lo specchio e il ritratto non sono che strumenti diversi di un Soggetto ugualmente diviso» (p. 114).

Sobre un altre gran clàssic incideix Robert Archer en el capítol següent; en aquest cas, el gran poeta valencià, Ausiàs March. Archer, autor de l'edició crítica de referència d'Ausiàs March (1997), afirma que aquest va ser «quien otorgó una primera e imborrable identidad lingüística a la poesía en lengua catalana [...] y se le considerava en toda España [en el segle XVI] uno de los dos grandes poetas «nacionales», es decir «españoles», junto a Juan de Mena. Por eso, una de esas Ediciones se publicó en Sevilla y otra en Valladolid, a pesar de estar escritas en valenciano.» Archer centra la seua atenció en la identitat del jo del poeta dirimida en els seus propis versos, i, alhora, en el valor de March com a element identitari. Tot això es percep especialment en haver de traduir la seua obra

Ressenya a I. Grifoll, J. Acebrón & F. Sabaté (eds.), *Cartografies de l'ànima*, Lleida, 2014; i J. Acebrón, I. Grifoll & F. Sabaté (eds.), *La Construcció d'identitats imaginades*, Lleida, 2015

a altres llengües. Ho exemplifica en un dels poemes cabdals de March –de tants que ho són!– («Lo temps és tal que tot animal brut») i n'ofereix la traducció a l'anglès, i estudia les unitats crítiques de traducció, els llocs dubtosos, les dificultats d'intel·lecció, que són els elements més distintius de l'art del poeta i, alhora, són les «desgràcies» del traductor.

Didier Lechat ens porta de la mà cap a un altre clàssic romànic, Jean Froissart. És un autor molt interessant per a aquesta matèria atès que analitza si en la seua obra lírico-narrativa i, especialment, en les seues *Chroniques*, hi hauria una «pseudo-autobiografia».

Anna Golikova analitza la representació de l'espai en la *Psycomachia* de Prudenci i en el *Roman de la Rose*. És una proposta de gran interès atès que es tracta d'obres que excel·leixen, entre altres raons, perquè la *Psycomachia* és una de les primeres obres al·legòriques occidentals, i en el *Roman de la Rose* la tradició al·legòrica assoleix la seua màxima expressió. En aquest context, l'anàlisi de com és representat l'espai i quins valors cobra és un valor afegit.

Georges Martin aborda una altra obra fonamental, en aquest cas, d'una altra tipologia: la *Historia legionensis*, anomenada *silensis*. Aquesta obra «ofrece una amplia expresión histórica del ideario imperial leonés –la única de que dispongamos [sic].» (p. 153). Analitza com el text historiogràfic construeix una identitat hispanolleonesa y, a més, «dase el caso que esta construcción suscita además la emergencia de un yo autor propenso a hablar de sí mismo y cuyos datos autobiográficos salpican el relato histórico, asociando la historia de un reino a la de su historiador, la identidad de un territorio a la de una persona y la cartografía política a una 'cartografía del alma'» (p. 154).

El capítol següent aprofundeix en l'anàlisi de la historiografia com a element constructor d'identitats. Es tracta de l'estudi de Juan Antonio López Pérez quant a la memòria històrica i la tradició clàssica en la *General Estoria* d'Alfons X el Savi.

D'interès resulta també la proposta d'anàlisi integrada que Elisabeth Gaucher-Rémond proposa quant a l'(auto)ficció, l'(auto)crítica i la burla d'un mateix en biografies i autobiografies franceses medievals, centrades en obres que tracten l'(antiga) cavalleria. Es tracta d'una estratègia que es troba en obres molt importants i tenen a veure amb els mecanismes de la subjectivitat, del retrat i de l'autoretrat literaris. Conclou que això, almenys en les obres que estudia, «loin d'être narcissique, repose sur l'alliance de la dérision et de la lucidité, du 'masque' et de la 'lumière'.» Finalment, afirma: «Entre faux-semblant et vraisemblance, les portraits littéraires qui nous restent des chevaliers médiévaux participent, pour la plupart, du 'mentir vrai'» (p. 215).

En aquest mateix sentit, és ben encertat l'estudi que segueix en el llibre ressenyat, a càrrec de Rafael Beltrán. Beltrán analitza amb profunditat i encert les relacions entre la memòria històrica i la de ficció, en aquest cas, quant a les biografies militars i cavalleresques en l'Europa del segle XV i els referents realistes de les obres cabdals que són, també quant a aquesta matèria, *Tirant lo Blanch* i *Curial e Güelfa*.

Ressenya a I. Grifoll, J. Acebrón & F. Sabaté (eds.), *Cartografies de l'ànima*, Lleida, 2014; i J. Acebrón, I. Grifoll & F. Sabaté (eds.), *La Construcció d'identitats imaginades*, Lleida, 2015

Clou el llibre un interessant estudi sobre un món literari nordenc, el de la *Saga d'Örvar-Odds*, a càrrec de Helen F. Leslie. Ens sembla avinent la introducció d'una mirada a un «altre» àmbit literari, aparentment allunyat de la composició de món romànica, d'arrel mediterrània, vista i analitzada en la resta dels capítols. En aquest cas, Leslie se centra en les cançons de mort: «autobiographical poetry in Old Norse sagas, particularly with a kind of poem known as the 'death songs', a poem that a character recites shortly before he dies» (p. 231).

El llibre d'Acebrón, Grifoll & Sabaté (eds.) (2015) aplega 15 articles, escrits (anglès, 7; català, 3; espanyol, 3 + Prólogo; italià, 2) per especialistes que són referencials en la matèria. Aquestes aportacions, a més d'un ben ponderat *Prólogo* (en espanyol) d'Acebrón, engrunen altres tantes facetes per destriar les travesses –i com ho fan– literatura medieval i ideologia en la construcció de les identitats.

El primer estudi, a càrrec de Fabrizio Tiddia, analitza la identitat en l'àmbit hagiogràfic arran de l'estudi de la *Passio Alexandri* –llegenda sobre el màrtir homònim i els seus companys.

Segueix un estudi que ens reporta el Nord. Se centra en Cynewulf, «an Old English vernacular poet who flourished between the late eighth century and tenth century» (p. 41). Més en concret, examina «how, in the act of naming, Cynewulf un-names himself by focusing on the acts of naming and identity formation, and their graphic representation in his runic signatures» (p. 41). Conclou que el poeta «uses his name, its graphic/aural emphasis and Ultimate dissolution into Language and letters to draw attention to the fragmentary nature of identity, existence and knowledge» (p. 67).

El capítol següent ens ofereix un interessant i encertat estudi, a càrrec d'Oscar de la Cruz Palma, sobre una font llatina per a la història de l'Islam, la *Chronica Mendosa et ridicula sarracerum*, que forma part del corpus encarregat per Pere el Venerable, abat de Cluny, en 1142, a Robert Ketton. Vol demostrar l'estudi l'exactitud de la font llatina atès que manté una «estrecha fidelidad con la fuente árabe» (p. 71) –encara que no identificada i explica les dificultats de per què no, derivades essencialment de la interrupció de la cadena de transmissió (p. 72). Conclou que la *Chronica Mendosa* «ofrece una información extraordinariamente rica y exacta sobre la historia de los árabes de época islámica, desde la época del Profeta Muhammad hasta los primeros califas» (p. 79). I més encara en el context de l'anomenat *corpus islamolatum* «en tanto que informe sobre el islam acompañado de otros textos como la traducción latina del Corán, o sobre la biografía del Profeta no menos exactos y valiosos» (p. 79).

El capítol següent, a càrrec de Dolors Bramon, fa una passa més i encertada quant a completar les visions de l'altre a la Corona Catalanoaragonesa. Hem d'entendre per l'«altre» en aquest cas els musulmans i, més en concret quant a aquest estudi, els jueus. «La Corona els considerava font de riquesa i també se'n servia per a altres menesters relacionats, sobretot, amb la diplomàcia, les finances i l'administració» (p. 83). Analitza el context social i «oficial» d'aquests «altres», i conclou que, «En conseqüència, els conflictes eren nombrosos [...]. Finament, penso que paga la pena d'acabar

d'una vegada per totes amb el mite de la convivència interreligiosa medieval. Avui és un tòpic encara vigent, sobretot a l'àmbit de la política» (p. 102).

El capítol següent, a càrrec de Josep Enric Rubio, fa una passa més en aquesta temàtica de la consideració de les altres identitats religioses en estudiar Ramon Llull. Alhora, analitza les primeres manifestacions literàries en la construcció discursiva de la identitat nacional. Aquest estudi «will showcase a paradigmatic exemple of how myths are wielded in the process of identity construction» (p. 104). I atén a Llull, quan va ser deïficat «as Father of Catalan culture» (p. 123) durant la Renaixença. Expressa, Rubio, dubtes ben justificats «towards the positive role that the architects of the cultural Catalana tradition could have as indirect stimulators of the real Llull's knowledge» (p. 123). La clau d'aqueixos dubtes són «some reactions such that of Asín Palacios» (p. 123). En definitiva els renaixentistes, en general, «are not interested in Llull's work» (p. 123). I conclou del tot que «The labours of the fabricators of Catalan heritage that have sought to mythologize the figure of Llull cannot thereby have a positive influence on the heritage of those historians who study Llull as a historical figure» (p.124).

Paolo Evangelisti, en el capítol següent, centra la atenció en un altre clàssic nostrat, extraordinari autor del que anomenaríem obres de pensament polític, Francesc Eiximenis. Evangelisti examina el paper d'Eiximenis en la construcció d'una identitat mitjançant una idea europea de *civilitas*. Se centra l'estudi en la consideració del *Regiment de la cosa pública*. Remarca Evangelisti que «Eiximenis, frente al 'nosotros' de la corona, de la Casa d'Aragó, nos pone un pueblo, un *ethnos*, estigmatiza un *ethos*» (p. 131). Crida l'atenció en la importància de la «específica declinación de su *profit común*» (p. 131) i com és una aportació substancial a la identificació d'una identitat civil i com de trenada és la relació entre alguns components fonamentals de la ciutadania mateixa, de la *civilitas*: moneda, sobirania i ciutadania (pp. 161-165). Conclou Evangelisti que «En este carácter de la reflexión política, cultural y jurídica, Eiximenis [...] conquista posiciones más profundas e incisivas frente a aquellas que Oresme, tres decenios antes, había elaborado en su muy sólida teorización de la moneda, bien e institución de la *communitas*» (p. 165).

Una passa més quant al tractament de les obres de pensament polític, és a càrrec de Guillermo Serés. Tracta en el seu capítol els fonaments de la cavalleria segons Don Juan Manuel. Parteix del *Libro del caballero et del Escudero* d'aquest clàssic hispànic, estableix diverses consideracions teològiques segons altres autors de l'època tan importants com ara Alfons X el Savi, Llull i Joan de Salisbury. Analitza el sentit de llei i justícia quant a l'exercici del cavaller, els fonaments ideològics del pensament polític que hi ha a l'entorn de la cavalleria, i analitza la tipologia literària que fa servir Don Juan Manuel per al seu *Libro del caballero et del Escudero*: «La producción historiográfica alfonsí, en fin, le sirvió (junto con la legislativa) para cimentar e ilustrar literariamente el arquetipo de Caballero y la noción de caballería que don Juan había concebido, cimentada y atesorada con las pertinentes fuentes teológicas, morales, legales y políticas» (p. 185).

El capítol següent, a càrrec de Jesús R. Velasco, analitza la constitució de la *Hermandad de Caballe-*

Ressenya a I. Grifoll, J. Acebrón & F. Sabaté (eds.), *Cartografies de l'ànima*, Lleida, 2014; i J. Acebrón, I. Grifoll & F. Sabaté (eds.), *La Construcció d'identitats imaginades*, Lleida, 2015

ros, i estudia l'establiment de xarxes urbanes de corresponsabilitat en la vida ciutadana de la baixa Edat Mitjana, especialment a Castella. Es tracta d'una passa més en la consideració completa de la cavalleria i de la seua funció o funcionalitat en la societat, que llavors ja era més urbana i ciutadana. Conclou que «This indicates that the *ordo* of chivalry can also function as a theory to organize a new political power [...] as a public hope to transform government structures, social structures, and, above all, power relations, all through the insertion of the fraternity in this political space» (p. 215).

Maria Grazia Capusso, en el capítol següent, analitza amb encert les xarxes d'interrelacions entre l'arquitectura narrativa i la didàctica cortés a través d'intertextualitats en la novel·la al·legòrica de Peire Guilhem.

Imre Gábor Majorossy, en el capítol següent, ens ofereix una anàlisi sobre els conflictes entre el matrimoni i l'amor honest. Parteix de la base que «The Love triangle as a social phenomenon had significant impact on the literature of the time and it served as literary material for several well-known texts» (p. 245).

Tot seguit, Joan Mahiques Climent, certifica encertadament que, «La importància que va tenir el *Corbaccio* a la literatura hispànica dels segles XIV-XV, es pot constatar també a través de l'Ànima d'Oliver i altres diàlegs amb apareguts com, per exemple, *Lo Somni*.» (p. 269). Analitza els tòpics dels suïcides, enamorats i apareguts en aqueixes obres i autors.

El capítol següent, a càrrec de Carlos Valentini & Marcela Ristorto, analitza els valors significatius ideològics i didàctics de les representacions del regne animal en la literatura medieval. Éssers com ara el drac són essencials en la configuració d'un imaginari identitari cristià. Conclou que «Medieval didacticism operated by clergymen resorted to the allegories in the bestiaries and in the artistic representation of the animal kingdom in order to symbolize the fight between God and demonic forces» (p. 279).

El capítol següent, a càrrec de Noelia Ruiz & Daniel Detti, aprofundeix també en les representacions ideològiques del regne animal en l'art i la literatura de l'època. Conclouen que «Medieval literature –thru *Bestiaries*–, art and architecture made up the moralizing and subjectivity rhetorical-persuasive mechanisms which incorporated the sender's viewpoint (*doxa*) and, as a consequence, acted as powerful mechanisms of ideological manipulation» (p. 289).

En el capítol següent, Noemí Ortega Raventós, analitza la cultura escrita present en les biblioteques urbanes i els llibreters del segle XV, eminentment a Barcelona. Estableix, amb encert, que l'estudi de les biblioteques medievals «help to know the mentality, the taste and the education of the nobility and bourgeois in the city of Barcelona» (p. 292).

Clou el llibre el capítol a càrrec de Carlos Ángel Rizos, en què estudia l'*Officium pastorum* d'encunyació medieval a l'ègloga *Christus natus* de Miquel Dòria, que presenta acompanyat d'una traducció rítmica al català.

Ressenya a I. Grifoll, J. Acebrón & F. Sabaté (eds.), *Cartografes de l'ànima*, Lleida, 2014; i J. Acebrón, I. Grifoll & F. Sabaté (eds.), *La Construcció d'identitats imaginades*, Lleida, 2015

En conjunt i per separat, aquests dos llibres constitueixen sengles aportacions substancials al coneixement de la matèria i una bona avinentesa molt ben aprofitada per fer avançar la recerca al respecte.

Sia'ns permés només afegir, com a fermances de l'amorosida cura amb què han estat concebuts ambdós llibres quant al contingut i produïts quant a la forma –pulcra i elegant, facilitadora de la lectura i la consulta– els seus sengles colofons, així com les sengles imatges de la coberta, molt adients a la temàtica.

Bibliografia

- Cabré, Lluís (2014) Ressenya a Bernat Metge, *'The Dream' of Bernat Metge / Del Somni d'en Bernat Metge*, translated into English by Antonio Cortijo Ocaña and Elisabeth Lagresa, with an introduction and notes by Antonio Cortijo Ocaña, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, 2013, 193 pp. *Caplletra*, 57, pp. 233-238.
- March, Ausiàs (1997) *Obra completa* (a cura de Robert Archer), 2 vols. Barcelona, Barcanova, 1997.
- Metge, Bernat (2007) *Lo Somni / El Sueño* (Edición crítica del original catalán, traducción al español, introducción y notas de Julia Butiñá), Centro de Lingüística Aplicada Editorial Palas Atenea, Madrid.
- Metge, Bernat (2010) *El Llibre de Fortuna e Prudència* (a cura de Miquel Marco), Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres.
- Metge, Bernat (2013a) *'The Dream' of Bernat Metge / Del Somni d'en Bernat Metge* (Translated by Antonio Cortijo Ocaña and Elisabeth Lagresa. With an introduction and notes by Antonio Cortijo Ocaña), Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins.
- Metge, Bernat (2013b) *The Book of Fortune and Prudence* (Translated into English and into Spanish with an introduction and notes by Antonio Cortijo Ocaña and Vicent Martines), Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins.
- Metge, Bernat (2015) *Lo Somni / El Sueño* (Edición crítica del original catalán de Júlia Butiñá, traducción al portugués, introducción y notas de Ricardo Da Costa), Madrid, Centro de Lingüística Aplicada Editorial Palas Atenea.